

Ἡ Θεοτόκος Μαρία στήν Κανονική Παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*

1. Εἰσαγωγή

«Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρημά σου»
Λκ. 1, 38

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἡ Θεοτόκος Μαρία, ἡ πάναγνος αὐτῆ κόρη τῆς Ναζαρέτ, ἀποδέχθηκε μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὸ σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας τὸ ρόλο τῆς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πεπρωκότος ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀνάπλαση τοῦ κατ' εἰκόνα. Στὸ πρόσωπό τῆς «ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν» κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό¹. Πράγματι, τὸ μυστήριον τῆς Παρθένου εἶναι στὴν Ὁρθοδοξία καθαρὰ μυστήριον λειτουργικὸ καὶ γι' αὐτὸ μέσῳ τῆς λατρείας εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνουμε τὸ πλῆθος τῶν χωρίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ποὺ ἀναφέρονται σ' Αὐτήν².

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη³ προτυπώνεται τόσο διὰ συμβόλων ὅσο καὶ διὰ προφητικῶν λόγων ἡ συμβολὴ τῆς στὸ ὅλο σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας. Στὴν

---

* Ὁ Φίλιππος Τακόπουλος, εἶναι ἀτόχος ΜΔΕ στὸ Κανονικὸ Δίκαιο, Ὑπ. Δρ. Θεολογίας, ἐκπαιδευτικὸς Κολλεγίου Ἀθηνῶν.

1. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ Ἰω., *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως*, Π, 12, PG 94, 1029C.

2. ΚΑΒΑΣΙΑ ΝΙΚΑΛΑΟΥ, *Ἡ Θεομήτωρ*, κείμενο - μετάφραση - εἰσαγωγή - σχόλια Π. Νέλλας, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1995, 9. Βλ. ἐπίσης σχετικὰ καὶ στὸ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ι., *Μαρία, ἡ ἀειπάρθενος Θεοτόκος κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστην*, Θεσσαλονίκη 1957, ὅπως ἐπίσης καὶ στὸ LOSSKY VL., *Panagia. A l' image et à la ressemblance de Dieu*, Paris 1967, 193-207.

3. Στὴν ΠΔ ἡ Θεοτόκος προτυπώνεται ὡς ὁ κῆπος τῆς Ἐδέμ καὶ στὸ πρωτευαγγέλιο (Γεν. 3, 15) ἐπίσης συμβολίζεται ὡς ἡ Κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ (Γεν. 28, 10-22), ἡ φλεγόμενη βάλτος στὸ Μωϋσῆ (Ἔξ. 3, 2-6), ἡ χρυσὴ στάμνα ποὺ περιεῖχε τὸ μάννα (Ἔξ. 16, 33), ἡ ἐπτάφωτη λυχνία καὶ ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα (Ἀρ. 17, 23). Ἀπὸ τὸν Ψαλμωδὸ Βασιλεῖα Δαυὶδ ἀποκαλεῖται ἐλαία, Μήτηρ Σιών, Βασίλισσα, Θυγάτηρ, Ἀλλοίωσις, Ἡμέρα καὶ Νύξ, Οὐρανός, Ἀνατολή, Δύ-

Καινή Διαθήκη⁴ οί αναφορές πού υπάρχουν στό πρόσωπό της περιορίζονται στις άπολύτως άπαραίτητες, γιά τό λόγο ότι κατ' αναλογία όπως γιά τόν 'Ιησοῦ Χριστό «ἔστι καί ἄλλα πολλά, ἃ ἐποίησεν ὁ 'Ιησοῦς, ἅτινα, ἐάν γράφηται καθ' ἕν, οὐδ' αὐτόν τόν κόσμον χωρήσαι τά γραφόμενα βιβλία»⁵ ἔτσι καί γιά τήν Θεοτόκο, ἐάν γράφονταν όλες οί λεπτομέρειες ἀπό τή ζωή της δέν θά χωροῦσαν σ' όλα τά βιβλία τοῦ κόσμου. 'Ο Εὐαγγελιστής Λουκάς βεβαιώνει ότι ἡ Παρθένος –καί μαζί μ' αὐτή ἡ πρώτη ἐκκλησιαστική κοινότητα,– «συνετήρει ... ταῦτα συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς»⁶.

Στήν 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία ἡ 'Αγία Γραφή καί ἡ 'Ιερὰ Παράδοση εἶναι στενότατα συνδεδεμένες καί κατανοοῦνται καί οί δύο μαζί στήν Θεία Λειτουργία, όπου ὁ σαρκωθείς Λόγος γίνεται σύγχρονος στήν κάθε ἐποχή. Αὐτή ἡ ἀλήθεια εἶναι βασική προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση τοῦ γιατί στήν 'Ορθόδοξη θεολογία δέν ἀποτελεῖ πρόβλημα τό ότι ἡ 'Αγία Γραφή δέν όμιλεῖ ἐκτενῶς γιά τήν Θεοτόκο Μαρία⁷. 'Η Θεοτόκος όμως στή συνείδηση τῆς 'Εκκλησίας εἶναι ἡ ὑπερέτερα πάντων τῶν ἁγίων, εἶναι ἡ Παναγία. Λόγω αὐτῆς τῆς ὑψίστης ἁγιότητος τῆς Θεοτόκου κατανοοῦμε τήν κεντρική θέση της στό χώρο τῆς 'Ορθοδόξου σωτηριολογίας καί ἐκκλησιολογίας, κυρίως δέ στό χώρο τῆς Λειτουργικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας μας⁸.

'Επιπροσθέτως ἀναφορά στό πρόσωπο τῆς 'Υπεραγίας Θεοτόκου γίνεται στήν ἀπόκρυφη γραμματεία⁹, ἀπό τήν όποία ἀντλεῖται ὁ θεομητορικός έορτολογικός κύκλος –Σύλληψις, Γενέσιον, Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου– ἔξαιρουμένων

ση, 'Ηλιος καί Πόλη, κόρη τοῦ Βασιλέως, στό 'Άσμα 'Ασμάτων ὀνομάζεται Φορεῖο, Κλίνη, Νύμφη, 'Αδελφή, Κήπος καί Πηγῆ, ὁ προφήτης 'Αβακούμ τή χαρακτηρίζει Θαιμάν ('Αβ. 3,3) ὁ προφήτης 'Ησαίας προφητεύει ότι θά συλλάβει καί θά γεννήσει τόν Χριστό ('Ησ. 7, 14, 6, 1 καί 6), ὁ προφήτης 'Ιεζεκιήλ τήν ἀποκαλεῖ κεκλεισμένη Πύλη ('Ιεζ. 44, 1-3), ὁ προφήτης Δανιήλ τήν ὀνομάζει λίθο ἀλάξευτο (Δαν. 2, 34).

4. Στήν ΚΔ ἐμφανίζεται τό πρόσωπο τῆς Θεοτόκου Μαρίας στα χωρία: *Μτθ.* 1, 16.18-24, 2, 11.13-14.20-21, 12, 46-47, 13, 55, *Μκ.* 3,31-35, 6, 3, *Λκ.* 1, 27.30.34.38.39.41.43.46, 2,5.16.19.33.34.48.51, 8,19-21, *Ίω.* 2, 1.3.5.12, 6, 42, 19, 25-27, *Πρ.* 1, 14.

5. *Ίω.* 21, 25.

6. *Λκ.* 2, 19 καί 2, 51.

7. ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Θεομήτωρ*, 18-19, 21.

8. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΡΧΙΜ., *Θεολογικές καί Φιλοσοφικές προσεγγίσεις*, Πάτρα, 2006, 64.

9. Πρωτευαγγέλιο τοῦ 'Ιακώβου β' αἰ. Βλ. ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩΑΝΝΗ Δ., *'Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα*, τόμ. α', *'Απόκρυφα Εὐαγγέλια*, Θεσσαλονίκη 1999, ἐκδόσεις Πουρναρά.

τῶν ἑορτῶν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ¹⁰, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ μοναδική ἑορτὴ ποῦ θεμελιώνεται στὴν Κ.Δ. (Λκ. 1, 26-38), καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία θεσπίσθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα τὸν σι' αἰῶνα σὰν συνέχεια τῆς παλαιότερης ἑορτῆς τῆς Μαρίας, ποῦ ὑπῆρχε στὴν Παλαιστίνη τουλάχιστον ἀπὸ τὸν ε' αἰῶνα¹¹.

Ὡστόσο πλῆθος πατερικῶν λόγων ἀποθησαυρίσθηκε στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τοὺς: Εἰρηναῖο Λουγδούνου¹², ἀπὸ τοὺς Ἀποστολικούς Πατέρες, Ἀλέξανδρο Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν ὄρο Θεοτόκος¹³, Ἐπιφάνιο Κύπρου¹⁴, Ἀμβρόσιο Μεδιολάνων¹⁵, Ἰωάννη Χρυσόστομο¹⁶, Αὐγουστῖνο¹⁷, καὶ Κύριλλο Ἀλεξανδρείας¹⁸, ὁ ὁποῖος κατεξοχὴν δογματίσει γιὰ τὴ Θεοτόκο στοὺς κατὰ Νεστορίου λόγους του καὶ συνέβαλε στὴ διασαφήνιση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατὰ τὴ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (431), ὅπου καὶ πλέον διακηρύχθηκε¹⁹ ὅτι «ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον θεοτόκον, διὰ

10. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤ., Ἀγιολογία, τόμ. Ι - Θέματα γενικά, ειδικὰ καὶ ἑορτολογίου, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1996, 95.

11. ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Θεομήτωρ*, 27 ὑποσ. 1.

12. Ὁ Εἰρηναῖος ἀνέπτυξε τὴν ἀντίθεση Εὐα-Μαρία καὶ παραλληλίζει τὴν Μαρία μὲ τὴν Ἐκκλησία. Ἐπίδειξις τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, XXXIII, *Patrologia Orientalis* 12-5, 772-773 καὶ Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως III, XXI, PG 7, 950A-955B.

13. ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Θεομήτωρ*, 24.

14. PG 43, 485-502.

15. Ὁ Ἀμβρόσιος γράφει στὰ λατινικὰ τὸ *De Institutione Virginis*, ποῦ ἀποτελεῖ μία πραγματικὴ Θεομητορικὴ ἀνθολογία καὶ διατυπώνει τὴν θέση ὅτι ἡ παρθένος εἶναι τύπος τῆς Ἐκκλησίας: *virgo quia est Ecclesiae typus*. PL 15, 1555.

16. PG 59, 707-714.

17. Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι ἀντίθετος στὴν ἄσπιλη σύλληψη τῆς Παρθένου, μολονότι ὑπεραμύνεται τῆς ἁγιότητος καὶ τῆ σημασία τοῦ προσώπου της γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν. *De natura et gratia*, XLII, PL 44, 267.

18. PG 77, 1029-1040.

19. Ἐκθεσις πίστεων τῶν διαλλαγῶν, Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: *Περὶ δὲ τῆς θεοτόκου παρθένου ὅπως καὶ φρονοῦμεν καὶ λέγομεν τοῦ τε τρόπου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀναγκαίως, οὐκ ἐν προσθήκης μέρει, ἀλλ' ἐν πληροφορίας εἶδει, ὡς ἄνωθεν ἐκ τε τῶν θείων Γραφῶν ἐκ τε τῆς παραδόσεως τῶν ἁγίων πατέρων παρεληφότες ἐσχήκαμεν, διὰ βραχέων ἐροῦμεν, οὐδὲν τὸ σύνολον προστιθέντες τῇ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει· ὡς γὰρ ἔφθημεν εἰρηκότες, πρὸς πᾶσαν ἐξαρκεῖ καὶ εὐσεβείας γνώσιν καὶ πάσης αἰρετικῆς κακοδοξίας ἀποκήρυξιν. ἐροῦμεν δὲ οὐ κατατολμῶντες τῶν ἀνεφρίκτων, ἀλλὰ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς οἰκείας ἀσθενείας ἀποκλείοντες τοῖς ἐπιφύεσθαι βουλομένοις, ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον διασκεπτόμεθα.*

Ὁμολογοῦμεν τοιγαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ

τὸ τὸν θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνώσαι ἑαυτῶ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν». Πάνω στὸ δόγμα τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου στηρίχθηκαν τὰ μετέπειτα ὑμνολογικά κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐξέφρασαν μὲ ἀπαράμιλλη τέχνη τὴν εὐσέβεια καὶ τιμὴ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Μὲ αὐτὴ τὴ γλώσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως προσπαθεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία νὰ ἀποδώσει τὴν βαθειὰ δογματικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν συμπαντικὴ ἀνακαινιστὴ πού συντελέσθηκε στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου²⁰ καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς Παναγίας καὶ Μητέρας τοῦ Θεοῦ, τῆς δικῆς μας Μητέρας.

2. Πρωτογενεῖς Κανονικὲς Πηγές²¹

Ἐρευνώντας κανεῖς αὐστηρὰ τὴν κανονικὴ παράδοση, δηλαδή τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων²², τῶν Τοπικῶν Συνόδων καὶ τοὺς Κανόνες τῶν Πατέρων πού ἔλαβαν οἰκουμενικὸ κῦρος ἀπὸ τὴν Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (2^{ος} κανόν), θὰ διαπιστώσει, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναζητήσεως τοῦ εἶναι πενιχρά, καὶ τοῦτο διότι ὄροι πού σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὸ πρόσωπο

πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε· δι' ὃ ἕνα Χριστόν, ἕνα υἱόν, ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως ἔννοιαν ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνώσαι ἑαυτῶ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν. τὰς δὲ εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς, ἴσμεν τοὺς θεολόγους ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιούντας ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας. MANSI, V, 292, PG 77, 176. ΚΑΡΜΙΡΗ ΙΩ., *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. 1, ἐν Ἀθήναις 1960, 154-155.

20. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΥΡΙΑΛΟΥ ἈΡΧΙΜ., *Εἴσοδος στὴν ὀντολογικὴ ἀλήθεια*, Πάτρα, 2002, 56.

21. Ὑπὸ τὸν ὄρο *Πρωτογενεῖς Κανονικὲς Πηγές* ἀναφέρονται οἱ κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων καθὼς καὶ οἱ κανόνες τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, πού κυρωθῆκαν ἀπὸ τὸν Β' κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691).

22. Ἀναφορὰ στὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου γίνεται στοὺς δογματικούς ὄρους τῆς Β' (σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως), Γ' (ἔκθεσις πίστεως τῶν “διαλλαγῶν”), Δ' (ὄρος πίστεως), Ε' (ὄρος πίστεως, παράγραφος), ΣΤ' (ὄρος πίστεως) καὶ Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (ὄρος πίστεως - Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας).

τῆς Θεοτόκου ἀπαντοῦν σὲ τρεῖς μόνον κανόνες. Ὁ ὄρος Θεοτόκος²³ ἀναφέρεται στὸν 1^ο κανόνα τῆς Πενθέκτης Συνόδου, ὁ ὄρος ἀειπάρθενος ἀπαντᾷ στὸν ἴδιο κανόνα, ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς ἄχραντος στοὺς κανόνες 1 καὶ 79 τῆς ἴδιας Συνόδου καὶ ὁ ὄρος *Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου* στὸν 52^ο κανόνα τῆς ἴδιας Συνόδου. Στὸν 79^ο κανόνα τῆς ὡς ἄνω Συνόδου ἐμπεριέχονται καὶ οἱ ὄροι *Παρθένος* (δύο φορές) καὶ *Παρθενομήτωρ*. Ἐπιπροσθέτως στὸν ὡς ἄνω κανόνα ἐνυπάρχει καὶ ὁ θεολογικὸς ὄρος *ἀλόχευτος τόκος*.

Οἱ Πατέρες τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου²⁴ στὸν 1^ο κανόνα²⁵ τῆς *«περὶ τηρήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων τῶν προτέρων συνόδων»* ἀνακεφαλαιώνοντας τὴν μέχρι τούτων ἐκτεθεῖσα πίστη τονίζουν ὅτι *«ἀκαινοτόμητον τε καὶ ἀπαράτρωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν πίστην»* ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους καὶ ἀπὸ τοὺς θεοφόρους Πατέρες τῶν πρὸ αὐτῶν ἕξι Οἰκουμενικῶν

23. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναφερόμενος ὁ ἀνώνυμος συντάκτης στὸν Νεστόριο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως λέγει «...διὸ οὐδὲ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον ἠενείχετο λέγειν, ἀλλὰ Χριστοτόκον, ὃς καὶ καθηρέθη καὶ ἀνεθεματίσθη παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων» (Σύνταγμα Β', 192). Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς στὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα γιὰ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἀναφέρει τὸν ὄρο Θεοτόκο *«οὕτω σέβεσθαι τοὺς τύπους τοῦ προσλήμματος τοῦ Κυρίου καὶ τῆς αὐτὸν ἀσπόρους καὶ ἀρρήτως τεκούσης Θεοτόκου, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων ἀπάντων»* (Σύνταγμα Β', 555).

24. Περὶ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ σύγχρονη βιβλιογραφία βλ. στὸ ΓΚΑΒΑΡΔΙΝΑ Γ., *Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ νομοθετικὸ της ἔργο*, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1998.

25. Α' Κανὼν Πενθέκτης Οἰκ. Συνόδου (691): ... *Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίῳ πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου, τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου, γενομένου ἡμῶν βασιλέως, διακοσίων Θεοφόρων Πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα, ὡς κράτος ἀρραγῆς τῆς εὐσεβείας, ἐπισφραγίζομεν, ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σαρκωθέντα κηρύττοντες, καὶ τὴν αὐτὸν ἀσπόρους τεκούσαν ἄχραντον ἀειπάρθενον, κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον δοξάζοντες· καὶ τὴν ληρώδη τοῦ Νεστορίου διαίρεσιν, ὡς ἀπωκισμένην θείας μοίρας ἀποδιώκοντες, ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ Θεὸν ἰδικῶς, τὸν ἕνα Χριστὸν δογματίζοντες, καὶ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀνανεοῦντος δυσσεβείαν. ... Καὶ συνελόντα φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαπρεφάντων ἀνδρῶν, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν, καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν, καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα συγγράμματά τε καὶ δόγματα, πάντας ἀποβαλλόμενοι τε, καὶ ἀναθεματίζοντες, οὓς ἀπέβαλον, καὶ ἀνεθεμάτισαν, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθρούς, καὶ κατὰ Θεοῦ φροναζομένους κενά, καὶ ἀδικίαν εἰς ὕψος ἐκμελετήσαντας. Εἰ δέ τις τῶν ἀπάντων μὴ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ καὶ ἀσπάζοιτο, καὶ οὕτω δοξάζοι τε, καὶ κηρύττοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῖ, ἔστω ἀνάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη ἐκτεθέντα ὄρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου, ὡς ἄλλότριος, ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν, κατὰ τὰ προορισθέντα, παντελῶς διεγνώκαμεν, ἢ καθ' ὄντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον.*

Συνόδων και έπικυρώνουν με τη μορφή κανόνος δικαίου την δογματική αλήθεια της Έκκλησίας. Στο σημείο εκείνο που ό κανονοθέτης αναφέρεται στην Γ' Οικουμενική Σύνοδο γίνεται μνεία στην πίστη της Έκκλησίας για τὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου, «καὶ τὴν αὐτὸν (τὸν Χριστό) ἀσπόρως τεκοῦσαν ἄχραντον ἀειπάρθενον, κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκον δοξάζοντες». Ἐδῶ ἡ χρήση τοῦ ὄρου Θεοτόκος²⁶, ἔρχεται νὰ ἀντιδιασταλεῖ με τὸν ὄρο Χριστοτόκος - ἀνθρωποτόκος πὸν χρησιμοποιοῦσε ὁ Νεστόριος καὶ διασάλευε τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπερτονίζοντας τὴν ἀνθρωπότητά του²⁷. Ἐνῶ, τέλος, ὁ κανόνας ἀναθεματίζει αὐτοὺς πὸν ἀντιτίθενται σὶν ἐκτεθέντα ὄρον τῶν προδηλωθέντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων καὶ ὁμοίως καταδικάζονται με τὸν 4^ο κανόνα²⁸ τῆς Συνόδου οἱ ὁμοφρονοῦντες τοῦ Νεστορίου καὶ τοῦ Κελεσιίου. Ὁ κανόνας στοιχίζεται στὰ περὶ ὀρθοδοξίας 12 κεφάλαια κατὰ Νεστορίου τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: «α'. εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν, γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω»²⁹.

Ὁ 52^{ος} κανόνας³⁰ τῆς ἴδιας Συνόδου ὀνοματίζει τὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου μέσα σὶν πλαισίον τῆς ρύθμισης τῆς τέλεσης τῶν προηγουμένων θείων λειτουργιῶν τὴν περίοδο τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς³¹. Ὁ

26. Βλ. σχετικὴ ἀνάλυση τοῦ ὄσιου Νικοδήμου περὶ τοῦ ὄρου Θεοτόκος σὶν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πατερικὴ γραμματεία στὰ Προλεγόμενα τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 168-169.

27. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Β', 307. Ὁ Ἀριστηνὸς σημειώνει σχετικὰ: Ἡ δὲ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, κατὰ Νεστορίου τοῦ ἀνθρωπολάτρου, τοῦ τὸν Χριστὸν δυσσεβῶς διαιροῦντος καὶ κατατέμνοντος, καὶ ψιλὸν ἀνθρώπον αὐτὸν εἶναι λέγοντος, καὶ οὐ Θεὸν σεσαρκωμένον (καὶ δύο υἱούς, καὶ ὑποστάσεις δύο ἐπὶ τοῦ ἐνός Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ δογματίζοντος, ὅθεν μὴδὲ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον ὀνομάζοντος τὴν ὑπεραγίαν παρθένον Μαρίαν, τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν τὸν Θεόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Πρβλ. σχετικὸ σχόλιο τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου σὶν ΠΗΛΛΑΙΟ, 218-220.

28. Ὁ Δ' κανόνας τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διακελεύει ὅτι: Εἰ δὲ τινες ἀποστατήσαιν τῶν κληρικῶν, καὶ τολμήσαιεν ἢ κατ' ἴδιαν, ἢ δημοσίᾳ, τὰ Νεστορίου, ἢ τὰ Κελεσιίου φρονῆσαι, καὶ τούτους εἶναι καθηρημένους ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου δεδικαίωται.

29. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 405.

30. ΝΒ' Κανὼν Πενθέκτης Οἰκ. Συνόδου (691): Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς τῶν ησπειῶν ἡμέραις, παρεκτός σαββάτου, καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἢ τῶν προηγουμένων ἱερὰ λειτουργία.

31. Βλ. σχετικὰ σχόλια γὰρ τὸν ΝΒ' κανόνα τῆς Πενθέκτης σὶν ΓΚΑΒΑΡΔΙΝΑ Γ., Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ νομοθετικὸ τῆς ἔργου, ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1998, 263-265.

κανόνας ορίζει ότι ἡ Θεία Λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων τελεῖται ὅλες τὶς νησιτίμους ἡμέρες παρεκτὸς Σαββάτου, Κυριακῆς καὶ τῆς ἀγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, ἡ ὁποία κατὰ τὸν ὄσιο Νικόδημο τὸν Ἄγιορείτη συνιστᾷ «ἀρχὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ κεφάλαιον»³². Στὸ σχόλιό του στὸν 52^ο κανόνα ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὅτι οἱ ἡμέρες τῆς νηστείας εἶναι ἡμέρες πένθους καὶ κατανύξεως «εἰς ἐξίλασμα τῶν ἐκάστου σφαλμάτων», ἐνῶ τὸ νὰ προσφέρεται θυσία στὸ Θεὸ συνιστᾷ πανηγυρικὸ καὶ εὐφρόσυνο γεγονός (χαρμονή³³). Ἔτσι διερωτᾶται πῶς εἶναι δυνατόν ταυτόχρονα κανεῖς νὰ πενθεῖ καὶ νὰ πανηγυρίζει; Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ ἅγιοι Πατέρες ὄρισαν νὰ μὴ γίνεταί θεία Λειτουργία τῆ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ἀλλὰ μόνο τὸ Σάββατο, τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, κατὰ τὶς ὁποῖες τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας δὲν πενθοῦν ἢ νηστεύουν ἢ κάνουν γονυκλισίες³⁴. Καὶ πράγματι, κατὰ τὸν ὄσιο Νικόλαο τὸν Καβάσιλα ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπισημαίνεται «ὡς ἀληθῶς πανήγυρις» καὶ τὰ πάντα τὴν ἡμέρα αὐτὴ χαίρουν καὶ εὐφραίνονται³⁵. Πάνω στὴν κανονικὴ αὐτὴ παράδοση στηρίχθηκε καὶ ἡ ἰχθυοφαγία κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ³⁶.

Ἐπίσης ὁ 79^{ος} κανόνας³⁷ τῆς Πενθέκτης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀλοχεύτου τόκου τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας. Ὁ κανόνας αὐτὸς κατὰ τὸν Ἰωάννη Ζωναρᾶ καὶ

32. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 268.

33. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Δ., *Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 15, ἔκδ. Δομῆς, Ἀθήναι, 7801.

34. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Β', 427-428.

35. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας: Πάντων μὲν χαρᾶς ἐφ' ἐνὶ σχήματι συνιόντων, μιᾶς δὲ φαιδρότητος διὰ πάντων ἀφικνουμένης (τοῦ δημιουργοῦ, τῶν δημιουργημάτων ἀπάντων, αὐτῆς τῆς τοῦ δημιουργοῦ μητρὸς, ἣ καὶ φύσεως ἡμῖν καὶ συλλόγων καὶ πανηγύρεων αὐτὸν εἰργάσατο κοινῶν. ΚΑΒΑΣΙΛΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ἡ Θεομήτωρ*, κείμενο-μετάφραση-εἰσαγωγή-σχόλια Π. Νέλλας, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1995, 118-120.

36. Ὁ Νικηφόρος ὁ Ὁμολογητὴς στὸν Ε' κανόνα του λέγει ὅτι «Ἐὰν φθάσῃ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆ μεγάλης Πέμπτης, ἢ τῆ μεγάλης Παρασκευῆ, οὐχ ἀμαρτάνομεν οἶνου τῆνικαῦταν μεταλαμβάνοντες καὶ ἰχθύων». ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 427.

37. Ὁ Θ' Κανὼν Πενθέκτης Οἰκ. Συνόδου (691): Ἀλόχευτον τὸν ἐκ τῆς Παρθένου θεῖον τόκον ὁμολογοῦντες, ὡς καὶ ἀπόρως συστάντα, καὶ παντὶ τῶν ποιμνίῳ κηρύσσοντες, τοὺς ἐξ ἀγνοίας πράττοντας τί τῶν οὐ δεόντων, διορθώσει καθυποβάλλομεν. Ὅθεν, ἐπειδὴ τινὲς μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, δείκνυνται σεμίδαλι ἐψοντες, καὶ ταύτης ἀλλήλοις μεταδιδόντες, προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχείων τῆς ἀχράντου Παρθενομήτορος, ὀρίζομεν, μηδὲν τοιοῦτον ὑπὸ τῶν πιστῶν τελείσθαι. Οὐ γὰρ τιμὴ γε τοῦτο τῆ Παρθένῳ, τῆ ὑπέροχῳν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ Λόγον σαρκί, ἐκ τῶν κοινῶν τε καὶ καθ' ἡμᾶς τὰ κατὰ

τὸν Θεόδωρο Βαλσαμῶνα θεοπίστηκε γιατί οἱ ἄνθρωποι παλαιότερα εἶχαν τὴν συνήθεια τὴν ἐπομένη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων νὰ ἐορτάζουν τὰ ἐπιλόγια τῆς Θεοτόκου προσφέροντας μεταξὺ τους *σεμίδαλιν ἐψητήν*, δηλαδή κάτι παρόμοιο μὲ τὸ λοχόζεμα³⁸ πού δινόταν στίς λεχῶνες καὶ νὰ πράττουν «οἷα ἐπὶ ταῖς λοχευομέναις γίνονται γυναιξί»³⁹. Πίστευαν ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τιμοῦν τὴν Παναγία Μητέρα τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὸ ἔθιμο αὐτὸ παραλληλίζονται τὰ λοχεῖα τῶν γυναικῶν, δηλαδή ὁ ἐπώδυνος τοκετὸς καὶ ἡ ἀκόλουθη ρύση τοῦ αἵματος, μὲ αὐτὰ τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας ὁμως ὁ τόκος ἦταν ἀλόχευτος, σύμφωνα μὲ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἀποφαίνεται ὅτι ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου εἶναι ἀλόχευτος, πρᾶγμα πού καθιστᾷ ἀσύμβατα τὴν παρθενία τῆς Θεοτόκου μὲ τὴ λοχεῖα⁴⁰, καθὼς αὐτὴ πρὸ τόκου, καὶ ἐν τόκῳ, καὶ μετὰ τόκον Ἀειπαρθενὸς διέμεινε⁴¹. Ἡ Ἐκκλησία διασαφηνίζει ὅτι ἡ σύλληψη στὴ Θεοτόκο ἦταν ὑπερφυσικὸ γεγονός, ἐπειδὴ ἔγινε ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ ὡς ἐκ τοῦτου «ὁ τόκος τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ὑπέριτερος» καθίσταται, κατὰ τὸν Ζωναρᾶ. Καὶ διερωτᾶται ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος πῶς εἶναι δυνατόν σ' αὐτὴν πού δὲν γνώρισε λοχεῖα, ἐμεῖς «τὰ τῶν λοχευμένων διαπραξόμεθα;». Μάλιστα δέ, θεωρεῖ ὕβρη καὶ ὄχι τιμὴ πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο νὰ γίνεται ὅ,τι καὶ στίς ὑπόλοιπες γυναῖκες πού γεννοῦν⁴². Ἐπίσης ὁ ὄσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης χαρακτηρίζει τὸ συγκεκριμένο ἔθιμο ὡς ἀτιμία⁴³ καὶ ὄχι τιμὴ πρὸς τὴν Θεοτόκο. Ὁ κανόνας παρ' ὅλα αὐτὰ καθυποβάλλει ὅτι ὅσοι ἐξ ἀγνοίας συ-

τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον ὀρίζειν καὶ ὑπογράφειν. Εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν πράττων τοιοῦτόν τι φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Βλ. σχετικὰ σχόλια γὰρ τὸν ΟΘ' κανόνα τῆς Πενθέκτης στὸ Ματθαίου Βλάσταρη, *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον*, ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΤ', 322 καὶ στὸ ΓΚΑΒΑΡΔΙΝΑ Γ., *Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ νομοθετικὸ τῆς ἔργο*, ἔκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1998, 287-288.

38. Βλ. σχετικὰ στὸ ΚΟΥΚΟΥΛΕ Φ., *Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς*, τόμος Δ', ἔκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα, 1952, σ. 31-32, καὶ στὸ ΓΚΑΒΑΡΔΙΝΑ Γ., *Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ τὸ νομοθετικὸ τῆς ἔργο*, ἔκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1998, 287-288.

39. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Β', 487.

40. *Τούτου γὰρ μόνου χωρὶς λοχείας ἡ γέννησις, ὡσπερ καὶ χωρὶς γάμου ἡ σύστασις. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐπὶ τῆς ἀφθόρου τε καὶ ἀπειρογάμου κυρίας τὸ ὄνομα τῆς λοχείας εἰπεῖν, διότι παρθενίας τε καὶ λοχείας ἀσύμβατά ἐστι περὶ τὴν αὐτὴν τὰ ὀνόματα*. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Εἰς τὸ Ἔασμα Ἀσμάτων*, PG 44, 1053A.

41. Βλ. στὸ ΠΗΔΑΛΙΟΝ, ὑποσ. 2, 169. Στὴν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία στὴ Θεοτόκο σχηματίζονται πάνω στὸ μαφόριό της τρία ὀκτάκτινα ἀστέρια πού συμβολίζουν τὴν Ἀειπαρθενία.

42. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Β', 487.

43. Ἐρμηνεία στὸν ΟΘ' κανόνα τῆς Πενθέκτης, ΠΗΔΑΛΙΟΝ, 289.

νηθίζουν να πράττουν τὰ λοχεῖα τῆς Θεοτόκου, νὰ διορθώνονται. Ὅσοι ὅμως ἐπιμένουν στὴν πράξη αὐτή, μετὰ τὰ Χριστούγεννα νὰ ψήνουν σεμίδαλιν καὶ νὰ τὴν μεταδίδουν μεταξὺ τῶν πιστῶν μὲ τὴν πρόφαση ὅτι τιμοῦν δῆθεν τὴν Παρθενομήτορα, ὀρίζει ὅτι «μηδὲν τοιοῦτον ὑπὸ τῶν πιστῶν τελεῖται». Γι' αὐτὸ ὁ παρῶν κανόνας ἐπιβάλλει στὸν κληρικό πού θὰ πράξει κάτι τέτοιο νὰ καθαιρεῖται, ἐνῶ ὁ λαϊκὸς νὰ ἀφορίζεται. Ἐνῶ ὁ κανόνας ἀπαγόρευε τὴν διανομὴ λοχοζέματος –ἀντίστοιχο σκεῦασμα μὲ τὴν σεμίδαλιν– σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, τὴν ἐπομένη τῶν Χριστουγέννων, παρατηρεῖ κανεῖς, ὅτι κατὰ τὸν ἰβ' αἰῶνα, καὶ κατὰ μαρτυρία τοῦ Βαλσαμῶνα, ἡ συνήθεια αὐτὴ εἶχε μὲν καταργηθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, πιθανότατα ὅμως ὄχι καὶ στὶς ἐπαρχίες⁴⁴. Αὐτὸ καταδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μέχρι καὶ στὶς μέρες μας διασώζεται τὸ συγκεκριμένο ἔθιμο στὴ λαϊκὴ παράδοση. Γιὰ παράδειγμα, ὑπάρχουν λαϊκὰ τραγούδια πού παρουσιάζουν τὴν Θεοτόκο σὰν μία γυναῖκα πού κοιλοπονᾷ καὶ ζητᾷ βοήθεια τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ⁴⁵, καὶ γιορτάζει τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ ὅπως τὰ γεννητούρια ἐνὸς παιδιοῦ. Ἔτσι τὴν Παναγία ὁ λαὸς τὴ φαντάζεται ὡς λεχῶνα⁴⁶, γι' αὐτὸ καὶ προσφέρει πρὸς τιμὴ τῆς ἀρτοσκευάσματα, ὅπως αὐτὰ πού προσέ-

44. Ὁ Βαλσαμῶν σημειώνει σχετικὰ ὅτι «Διὰ τοι τοῦτο καὶ Χριστοῦ χάριτι τέως εἰς ταύτην τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν οὐδὲν τι τολμᾶται τοιοῦτον παρὰ τινός (ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀρότον γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἐορτάζει τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν τὰ ἐπιλόχεια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, διὰ θεῶν ψαλμοφδημάτων καὶ ὑμνοδίας ἐκκλησιαστικῆς». Σύνταγμα Β', 488. Πρβλ. ΚΟΥΚΟΥΑΣ Φ., *Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς*, τόμος Δ', ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα, 1952, σ. 32.

45. *Κυρὰ Θεοτόκο ἐκοιλοπόνα,
ἐκοιλοπόνα καὶ παρακάλιε!
-Βοηθήσετέ με αὐτὴ τὴν ὥρα
τὴ βλογημένη καὶ δοξασμένη
μαμὴ νὰ πᾶτε, μαμὴ νὰ φέрте.
Ὡστε νὰ πάσι καὶ νὰ γυρίσου,
Χριστὸς γεννήθη σὰ νιὸ φεγγάρι, σὰν παλληγάρι.*

Θρακιώτικο τραγούδι, βλ. ΜΕΓΑΣ Γ., *Ἑλληνικὲς γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας*, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2005⁵, 60-61.

46. Σὲ μερικοὺς τόπους, ὅπως τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου, τὴ νύχτα, ξημερώνοντας Χριστούγεννα, κάνουν τηγανίτες μὲ ἄφθονα κοπανισμένα καρύδια, τίς ὁποῖες ὀνομάζονε σπάργανα. Στὴν Κύπρο τὰ παξιμάδια πού φτιάχουν τὰ Χριστούγεννα τὰ λένε κούμουλα, ὅπως καὶ τὰ παξιμάδια πού προσφέρουν σὲ ὅσων ἐπισκέπτονται τὴ λεχῶνα. ... Ἀντίστοιχα στὸ Σιμιτλί τῆς Ραιδεστοῦ, τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων φτιάχουν τὸ ἐννιά λοῖῶν φαῖ γιὰ τὴν λεχῶνα Παναγία. Βλ. ΜΕΓΑΣ Γ., *Ἑλληνικὲς γιορτὲς καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας*, ἐκδ. Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα 2005⁵, 63, 67.

φεραν την Βυζαντινή περίοδο και τὰ ὁποῖα καταδικάστηκαν ἀπὸ τὸν παραπάνω κανόνα. Στὴ λαογραφία ἢ συνήθεια αὐτὴ ὀνομάζεται *σπάργανα τῆς Παναγίας*⁴⁷.

3. Δευτερογενεῖς Κανονικὲς Πηγές⁴⁸

Ἡ δεκαπενθήμερος νηστεία τῆς *Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου* ἢ νηστεία τοῦ Δεκαπενταυγούστου δὲν ἀπαντᾷ στὶς πρωτογενεῖς Κανονικὲς Πηγές καὶ ὡς ἐκ τοῦτου δὲν ἐντάσσεται στὶς θεσμοθετημένες καθολικὲς νηστείες (Τετάρτης, Παρασκευῆς, Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ Μ. Ἑβδομάδος). Ὡστόσο, χαρακτηρίζεται ὡς *εἰδικὴ νηστεία* ἐξαιτίας τοῦ εἰδικοῦ πνευματικοῦ περιεχομένου της καὶ γιὰ τὴν ἡπιότητα σχετικὰ μὲ τὴν ποιότητα τῶν περὶ νηστείας διατάξεων σὲ σύγκριση πρὸς τὶς αὐστηρὲς διατάξεις τῶν καθολικῶν νηστειῶν⁴⁹. Ἡ νηστεία αὐτὴ θεμελιώνεται στὶς δευτερογενεῖς Κανονικὲς Πηγές καὶ υἰοθετήθηκε ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση ἤδη ἀπὸ τὸν 11^ο αἰῶνα στοὺς μοναστικούς κύκλους, περίοδο ὑστερῆ τῆς κανονογένεσης, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐντάχθηκε στὶς καθολικὲς νηστείες. Ἄν καὶ ὁ Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως (πατριάρχευσε ἀπὸ τὸ 806 μέχρι τὸ 815) στὸν 20^ο κανόνα⁵⁰, πὺ ἀναφέρεται στὸ πῶς πρέπει οἱ μονα-

47. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δυνάμωμα τῆς φωτιᾶς τοῦ τζακιοῦ μὲ πολλὰ καὶ χοντρά ξύλα, “γιὰ νὰ μὴ κρυώσῃ ἡ Παναγία”, οἱ γυναῖκες ταυτίζοντας τὴ λεχωνιά τῆς Παναγίας μὲ τὴ λεχωνιά τῶν ἄλλων γυναικῶν, πὺ θέλανε καλὴ καὶ μπόλικη τροφή, “γιὰ νὰ μὴ κοπεῖ τὸ γάλα τους”, φρόντιζαν ὄχι μόνον γιὰ τὴ ζεστασιά της, μὰ καὶ γιὰ τὴν καλύτερη καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς τροφῆς της. Κι' ὅπως ἐκείνες πῆγαιναν “λαγγίτες” καὶ “μπογανίγια”, ἔτσι ἔγριαχναν “λαγγίτες” καὶ γιὰ τὴν Παναγία, πὺ ἦταν λεχῶνα. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗ Κ., *Παλιὰ Χριστουγεννιάτικα ἤθη καὶ ἔθιμα*, ἐκδ. Παπαδήμα, Ἀθήναι 1981³, 90.

48. Ὑπὸ τὸν ὄρο *Δευτερογενεῖς Κανονικὲς Πηγές* ἀναφέρονται οἱ Συνοδικὲς ἀποφάσεις τῶν Ἐνδημουσῶν Συνόδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κανόνες καὶ ἐγκύκλιοι Πατριαρχῶν καὶ νεαρῶν Ἀυτοκρατόρων, τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια πάνω στοὺς Ἱεροὺς Κανόνες τῶν βυζαντινῶν κανονολόγων Ἰωάννου Ζωναρά, Θεοδώρου Βαλσαμώνος καὶ Ἀριστηνοῦ, καὶ τῶν μεταβυζαντινῶν κανονολόγων ὅπως ὁ δσσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, καθὼς καὶ Νομοκανόνες καὶ Μοναστηριακὰ Τυπικά.

49. ΦΕΙΔΑΣ ΒΛ., *Νηστεία, Ἀναφορά εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986*, τόμος 5, Γενεὴ 1989, 61.

50. Κ' κανόνας Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ: *Τῆ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων νηστεία καὶ τῆ τοῦ ἁγίου Φιλίππου χρὴ τοὺς ἐν τῇ μονῇ καθημένους μοναχοὺς, τετράδος καὶ παρασκευῆς, ἅπαξ πρὸς ἑσπέραν σιτεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐργαζομένους, μετὰ τὴν ἕκτην γεῦσθαι ὥραν καὶ ἑσπέρας δειπνεῖν*. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ, 431.

χοί να τηροῦν τίς νηστείες, κάνει σαφή ἀναφορὰ σὲς εἰδικὲς νηστείες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν Χριστουγέννων, ἐνῶ καμία μνεία δὲν γίνεται στὴ νηστεία τοῦ Δεκαπενταυγούστου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ συμπεραίνει κανεὶς ὅτι θὰ πρέπει νὰ διαδόθηκε στοὺς μοναστικούς κύκλους μεταγενέστερα.

Ἀρχικὰ εἰσήχθη ὡς προέκταση τῆς νηστείας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τὴν πληροφορία αὐτὴ διασώζει ὁ Ἀναστάσιος Σιναΐτης Πατριάρχης Ἀντιοχείας (599-609), ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος στὴ νηστεία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων σημειώνει ὅτι αὐτὴ προεκτεινόταν μέχρι τὴν ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ «*ὑπὸ τῶν Πατέρων δι' οἰκονομίαν ἐξεκόπη*» γιὰ νὰ μὴν συμπίπτει μὲ τίς νηστείες τῶν Μονοφυσιτῶν (Ἀρμενίων, Συροϊακωβιτῶν, Νεστοριανῶν), ἐνῶ προτρέπει ἢ νηστεία αὐτὴ νὰ σταματᾷ τὴν ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ πάλι νὰ νηστεύουν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου⁵¹. Ὁ καθηγητὴς Βλ. Φειδᾶς σημειώνει ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Σιναΐτης σχολιάζοντας τὴ φράση τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν «*μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἑορτάσατε ἑβδομάδα μίαν, καὶ μετ' ἐκείνην νηστεύσατε μίαν*» περιέκοψε τὸν χρονικὸ προσδιορισμὸ τῆς προαναφερομένης νηστείας σὲ «*μίαν*» ἑβδομάδα («*καὶ μετ' ἐκείνην νηστεύσατε*»), γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀποψὴ τοῦ περὶ τεσσαρακονθήμερου νηστείας πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων⁵² καὶ ἔτσι νὰ θεμελιώσῃ καὶ τὴν νηστεία τῆς Θεοτόκου.

Ὁ Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης στὴν πραγματεία του «*περὶ τῆς νηστείας τῆς Ὑπερενδόξου Θεοτόκου καὶ ὅτι χρὴ ταύτην φυλάττειν ὡς ἔνθεσμον*», προτρέπει ὅτι πρέπει αὐτὴ νὰ φυλάσσεται ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ὅπως ἦταν ἡ παράδοσις⁵³. Μάλιστα τὴν χαρακτηρίζει ὡς ἔνθεσμον νηστεία, δηλαδὴ θεσμοθετημένη, ἢ ὁποῖα ἀναφέρεται στὸ *Συνοδικὸν βιβλίον*, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τρεῖς συνόδους, δύο γιὰ θέματα δογματικά καὶ μία σύνοδο *περὶ γάμου διαφορᾶς, ἐξ οὔ καὶ τῆς ἐνώσεως λέγεται*⁵⁴, ἐπὶ Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ Α' (920), ποὺ ἀποφαίνεται γιὰ τὰ

51. ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Δ', 584.

52. ΦΕΙΔΑΣ ΒΛ., Νηστεία, Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986, τόμος 5, Γενεὴ 1989, 72.

53. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 585.

54. Πρόκειται περὶ τῆς Συνόδου τῆς ἐνώσεως ποὺ ἐγίνε στὴν Κωνσταντινούπολι τὸν Ἰούλιο τοῦ 920 ἐπὶ Ρωμανοῦ καὶ Κωνσταντίνου, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀναγνώρισι κατ' οἰκονομία τοῦ τέταρτου γάμου τοῦ Λέοντα ΣΤ'. Στὴ σύνοδο ὑπογράφηκε ὁ *Τόμος τῆς ἐνώσεως*. Ἐκθεσις ἦτοι ἀνάμνησις τῆς γενομένης τῆς Ἐκκλησίας ἐνώσεως ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ, τοῦ μὲν βασιλευόντος, τοῦ δὲ τὸ τῆνικαῖτα τῷ τὸ βασιλεοπάτορος ἀξιώματι διαπρέποντος, σὺ ΝΙΧΟΛΑΣ Ι.,

ἐπιτίμια στους τριγμούς. Σὲ αὐτοὺς ἐπιβάλλει τὸ ἐπιτίμιο τῆς ἀκοινωνησίας καὶ μόνο τρεῖς φορές τὸ χρόνο τοὺς ἐπιτρέπεται ἢ μετάληψη τῆς Θείας Κοινωνίας, δηλαδή τὸ Πάσχα, τὰ Χριστούγεννα καὶ στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου, ἐπειδὴ προηγείται νηστεία καὶ ἢ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια⁵⁵. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἅγιος Νίκων στὴν 57^η ὁμιλία ἐκ τοῦ Πανδέκτου κάνει σαφῆ ἀναφορὰ περὶ ἐνθέσιμου νηστείας τῆς Θεοτόκου⁵⁶.

Τὸν 12^ο αἰῶνα ἡ Ἐνδημοῦσα σύνοδος ἐπὶ Νικολάου Γ' Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Γραμματικοῦ (1086-1111)⁵⁷ ἐξέδωσε 11 ἀποκρίσεις σὲ ἰσάριθμες ἐρωτήσεις μερικῶν μοναχῶν γιὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα καὶ οἱ ὁποῖες συμπεριλήφθηκαν σὲ ὅλες τὶς μεταγενέστερες κανονικὲς συλλογές. Στὴν Γ' ἐρώτησι⁵⁸ «*Εἰ χροὴ τὴν ἐν τῷ Ἀυγούστῳ νηστείαν ἐπιτελεῖν*» ἡ σύνοδος ἀπαντᾷ ὅτι ἡ νηστεία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἶναι παλαιὰ καὶ μετατέθηκε γιὰ νὰ μὴ συμπέσει μὲ τὶς ἐθνικὲς νηστεῖες⁵⁹ καὶ καταλήγει ὅτι τὴν περίοδο ἐκείνη ὑπῆρχαν πολλὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα τηροῦσαν τὴ νηστεία αὐτὴ, χωρὶς ὁμως νὰ προβαίνει σὲ καμία ἄλλη περαιτέρω ἐπεξηγήσι περὶ ὑποχρεωτικότητας τῆς νηστείας αὐτῆς.

Ἀργότερα ἡ Ἐνδημοῦσα σύνοδος ἐπὶ πατριαρχίας Λουκά Χρυσοβέργη (1156-1169) καὶ παρουσία τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' τοῦ Κομνηνοῦ εἰσήγαγε μὲ συνοδικὴ ἀπόφασιν τὴ διάρκεια τῆς νηστείας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου σὲ δεκαπενθήμερη καθιστώντας τὴν ὑποχρεωτικὴ⁶⁰.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ βυζαντινὸς κανονολόγος Θεόδωρος Βαλσαμῶν καὶ Πατριάρχης Ἀντιοχείας στὸ σχόλιό του πάνω στὸν 69^ο κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστό-

Patriarch of Constantinople, *Miscellaneous Writings*, ἐκδίδει L.G. Westerink, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Series Washingtonensis 20*, ἐκδ. Dumbarton Oaks, Washington D.C. 1981, 83. Βλ. σχετ. ΦΕΙΔΑ ΒΛ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β'*, 145.

55. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 585-588, PG 127, 520-525.

56. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 589-591, PG 127, 525-532.

57. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Β', 89-90, PG 38, 940-944.

58. Ἐρωτήσεις Γ. *Εἰ χροὴ τὴν ἐν τῷ Ἀυγούστῳ νηστείαν ἐπιτελεῖν. Ἀποκρίσεις. Ἦν ἡ νηστεία πρότερον ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ μετετέθη δὲ διὰ τὸ μὴ περιπίπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον γινόμεναις ἐθνικαῖς νηστείας. Πλὴν καὶ ἔτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτην τὴν νηστείαν νηστεύουσιν.* ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 419.

59. Πρβλ. ΣΙΝΑΪΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *Περὶ τῶν Ἁγίων Τριῶν Τεσσαρακοστῶν* στὸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 580-584.

60. ΦΕΙΔΑΣ ΒΛ., *Νηστεία, Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986*, τόμος 5, Γενεὴ 1989, 73-74, 91.

λων⁶¹ αναφέρει ότι μία είναι η νηστεία, αυτή της Μ. Τεσσαρακοστής και ότι αν υπήρχαν και άλλες θα τις μνημόνευε ο παρών κανόνας, ωστόσο «πλήν και κατά τας άλλας νησιτίμους, ἡγουν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ τῆς κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, νηστεύοντες, οὐκ αἰσχρηθισόμεθα». Ἔτσι, σὲ σχόλιο τοῦ ὁ Βαλσαμώνας κάνει λόγο γιὰ ἑπταήμερο νηστεία πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Μεταμορφώσεως. Ἐπιπρόσθετα στὴ σχετικὴ μὲ τὸ ἴδιο θέμα 55^ο ἐρώτηση τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μάρκου (1174) πρὸς τὸν ἀνωτέρω βυζαντινὸ κανονολόγο δίδεται ἡ ἀπάντηση ἀπὸ τὸν Βαλσαμῶνα ὅτι ἡ νηστεία τῆς Θεοτόκου θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἑπταήμερος, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιπες εἰδικὲς νηστείες, δηλαδὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν Χριστουγέννων καὶ τῆς Μεταμορφώσεως. Διακελεύει τέλος, ὅτι «οἱ γοῦν μὴ νηστεύοντες πρὸ ἐκάστης τούτων τῶν τεσσάρων ἑορτῶν κατὰ τὸ πάντη ἀπαραίτητον, δι' ἐπιτιμίων μεγάλων διορθωθήσονται»⁶².

Στὴν κανονικὴ τοῦ ἐπιστολῆ ὁ ἀνωτέρω Πατριάρχης Ἀντιοχείας πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς μὲ θέμα ποιὲς νηστείες ὀφείλουν νὰ τελοῦν κάθε χρόνο, συγκεφαλαιώνει τὴν περὶ νηστείας τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου παράδοση. Πρῶτον, σημειώνει ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ νηστεία ἀνήκει στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας⁶³, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου συναριθμεῖται στὶς μεγάλες ἑορτὲς τοῦ ἔτους καὶ ὅπως σὲ ὅλες προηγεῖται νηστεία ὡς προετοιμασία γιὰ τὴν ἑορτῆ, ἔτσι καὶ σὲ αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ τηρεῖται νηστεία. Δεύτερον, ἡ συγκεκριμένη νηστεία ἐρείδεται στὸν προαναφερθέντα συνοδικὸ Τόμο τῆς Ἐνώσεως τοῦ Ἰουλίου τοῦ 920 τῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Νικολάου Α' τοῦ Μυστικῆ⁶⁴. Τρίτον, στηρίζει τὴν νηστεία τῆς Θεοτόκου στὴν Πεντάτευχο καὶ ἀναφέρει ὅτι οἱ πέντε νηστείες ποὺ ὄρισε ὁ Μωυσῆς ἀντιστοιχοῦν στὶς πέντε νηστείες τῆς Ἐκκλησίας. Παραλληλίζει τὴν νηστεία ποὺ προηγεῖτο τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας μὲ αὐτὴ τῆς Θεοτόκου. Συγκεκριμένα τονίζει ὅτι «τῆς δὲ σκηνοπηγίας τὴν ἑορτήν, ποιός τις εἶπη, μὴ εἶναι μηνύτριαν τῆς κοσμοσωτηρίου ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου;»⁶⁵. Χαρακτηρίζει τὴν θεία γα-

61. ΕΘ' κανόνας Ἁγίων Ἀποστόλων: *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρεῖσθω, ἐκτός εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.*

62. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 488.

63. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 566.

64. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 567.

65. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 574.

στέρα Της ὡς οὐρανομήκην σκηνήν καὶ θεοδόχον ἀνάκτορον μέσα στήν ὁποία ἀποθησαυρίστηκε τὸ μάννα τῆς παλιγγενεσίας καὶ κατέστη τράπεζα πὺ πάνω της τοποθετήθηκε ὁ οὐράνιος ἄρτος, ὁ λύχνος τῆς τρισυποστάτου θεότητας καὶ τὸ χρυσὸ θυμιατήριον τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας. Καὶ ὅπως ὁ Ἰσραὴλ στήν Παλαιὰ Διαθήκη πανηγύριζε τὴν ἑορτὴ τῆς νομικῆς Σκηνοπηγίας τὴν 15^η ἡμέρα τοῦ ἑβδόμου μηνῆ, ἔτσι καὶ τώρα ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ τὴν 15^η τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἑορτάζει τὴν Κοιμήσιον τῆς Θεοτόκου⁶⁶. Τέταρτον, στὴ βάση αὐτῆ τοῦ κατ' ἀναλογία ἑορτασμοῦ μὲ τὴν νομικὴ ἑορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας ὁρίζεται νηστεία γιὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου⁶⁷. Πέμπτον, ὑποσημειώνει τὸ πνευματικὸ ὑπόβαρθον τῆς συγκεκριμένης νηστείας, ἀντικρούοντας τὶς αἰτιάσεις ὁρισμένων περὶ τοῦ ἀθέσμου τῆς νηστείας τῆς Θεοτόκου θεωρώντας, ὅτι αὐτοὶ κινοῦνται ἀπὸ γαστριμαργία καὶ ἐπισημαίνει ὅτι, ὅπως ὁ δοῦλος ὁ ἀγαθὸς πολλαπλασίασε τὸ τάλαντον, ἔτσι καὶ οἱ πιστοὶ «διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς τὴν ἐμπορίαν τῆς σωτηρίας πραγματευόμενοι». Τέλος, κατακλείει τὴν κανονικὴν του ἐπιστολὴν περὶ νηστειών μὲ τὴν προτροπὴ τῆς τήρησης τεσσαρακονθημέρου νηστείας γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Πάσχα καὶ ἑπταήμερου νηστείας πρὸ τῶν τεσσάρων μεγάλων ἑορτῶν, μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου⁶⁸.

Μὲ νεαρά⁶⁹ του ὁ αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος (1259-1332) θέσπισε τὸν ἑορτασμὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ καθόρισε λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὸ πῶς θὰ γίνηται καὶ ἐπὶ πόσο χρόνον θὰ διαρκεῖ ἡ πανηγυρίς. Παράλληλα τὸ ἐκτενὲς αὐτὸ ἐγκύκλιον θέσπισμα ἐπέχει θέση ἐγκωμιαστικοῦ λόγου πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκον, χωρὶς νὰ ὑπολείπεται βιβλικῆς, θεολογικῆς καὶ πατερικῆς τεκμηρίωσης.

Ὁ ὁσῖος Νικόδημος ὑπομνηματίζοντας τὸν παραπάνω ἀναλυθέντα 79^ο κανόνα τῆς Πενθέκτης σημειώνει δύο παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν εἰκονογράφηση καὶ τὸ λειτουργικὸ τυπικόν. Πρῶτον δὲν θὰ πρέπει οἱ ἁγιογράφοι νὰ ἴστο-

66. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 575.

67. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 577.

68. ΣΥΝΤΑΓΜΑ Δ', 578.

69. "...καὶ γοῦν τὸ θέσπισμα βούλεται μὴ κατὰ μίαν μόνην ἡμέραν κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος τὴν ἑορτὴν ταύτην τελεῖσθαι, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τῆς καὶ πρώτης τοῦ μηνὸς ἐν ᾧ τὸ μυστήριον ἀρξαμένην μέχρι αὐτοῦ παντὸς ἐξήκειν, κάκει δὴ συμπεραίνειν ὅποι καὶ ὁ μὴν περαίνει". Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, *Νεαρά περὶ τῆς νηστείας Αὐγούστου μηνὸς καὶ ἑορτασμοῦ τῆς Κοιμήσεως*, PG 161, 1095-1108.

ροῦν τὴν Θεοτόκο στὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως νὰ εἶναι ξαπλωμένη σὲ κλίνη, σὰν νὰ ἔχει ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τοὺς πόνους, οὔτε νὰ ἱστοροῦνται γυναῖκες νὰ πλένουν τὸν Χριστὸ σὲ λεκάνη (λουτήρας), μάλιστα χαρακτηρίζει τὴ συγκεκριμένη ἀπεικόνιση «παντάπασιν ἀτοπώτατον, καὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων ἐφεύρεμα», γι' αὐτὸ θὰ πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν εἰκονοργία⁷⁰ ἢ συνήθεια αὐτή. Ἐπιπρόσθετα, ὑποσημειώνει στὴν ἐρμηνεία τοῦ 82^{ου} κανόνα τῆς Πενθέκτης, ὅτι ἡ Θεοτόκος θὰ πρέπει νὰ εἰκονογραφεῖται μόνο ὡς κόρη καὶ ὄχι συμβολικά ὡς κιβωτός, ράβδος ἢ λυχία καὶ καταλήγει ὅτι ἐὰν ἱστοροῦνται πέραξ αὐτῆς τὰ προτυπώσαντα σύμβολα αὐτὸ δὲν συνιστᾷ ἁμαρτία⁷¹. Δεύτερον δὲν θὰ πρέπει νὰ γράφεται στὰ μηναιὰ τῆ δευτέρη μέρα τῶν Χριστουγέννων, κατὰ τὴν ἐορτὴ τῆς συνάξεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅτι τιμῶνται τὰ ἐπιλόγια τῆς Θεοτόκου. Ἀλλὰ μόνο καταχρηστικά νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος λοχεία ἐπειδὴ οἱ θεῖοι Μελῳδοὶ καὶ Ἀσματογράφοι πολλὰς φορὰς ὀνομάζουν λοχεία τὴ γέννηση τῆς Θεοτόκου⁷².

Στὴν ὑποσημείωση τῆς ἐρμηνείας τοῦ 73^{ου} κανόνα⁷³ τῆς Πενθέκτης, ὁ ὁποῖος σχετίζεται μὲ τὴν ἀποτύπωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸ ἔδαφος καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ πρέπει νὰ καταπατᾶται. Ὁ ὅσιος Νικόδημος ἐπισημαίνει ἀναλογικὰ ὅτι καὶ γιὰ τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας ἢ τὸ ὄνομά Της ποὺ εἶναι τυπωμένο σὲ ἔντυπα,

70. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 290. Σχετικὰ μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως ὁ καθηγητὴς Καλογύρης σημειώνει ὅτι ἡ ἀπεικόνιση τοῦ λουτήρος, ὅπως καὶ τῆς προσκύνησης τῶν μάγων εἶναι δυτικῆς προελεύσεως στὴν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία. Στὴν ὀρθόδοξη εἰκόνα τῆς Γεννήσεως εἰκονίζεται στὸ μέσον τῆς σύνθεσης ἡ Θεοτόκος μόνον μετὰ τοῦ θεοῦ Βρέφους στὴ φάτνη, ἐνῶ ὁ Ἰωσήφ δὲν ἔχει θέση ἐκεῖ, ἀλλὰ βρίσκεται μακριὰ σὲ μία γωνία, κάτω ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ τῆς εἰκόνας. Καὶ τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ δειχθεῖ ὅτι εἶναι ἀμέτοχος στὴν Σάρκωση τοῦ Χριστοῦ. Τὰ μόνα ἐνεργὰ πρόσωπα εἶναι ἡ μητέρα, ποὺ παρεῖχε τὴ σάρκα καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκωθείς διὰ Πνεύματος Ἁγίου Υἱός. ΚΑΛΟΚΥΡΗ Κ., *Ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ὀρθοδοξίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη, 1972, 145-146. Ὁ Φώτης Κόντογλου σημειώνει ὅτι ἡ ἀπεικόνιση τοῦ λουτροῦ εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ ἀπόκρυφο Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ Φ., *Ἐκφρασις τῆς Ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας*, τόμος Α', ἐκδ. οἶκος ΑΣΤΗΡ, Ἀθήνα 1993, 158.

71. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 292.

72. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 290.

73. Ὁ Γ' κανόνας Πενθέκτης (691): *Τοῦ ζωποιοῦ σταυροῦ δείξαντος ἡμῖν τὸ σωτήριον, πᾶσαν σπουδὴν ἡμᾶς τιθέναι χρῆ, τοῦ τιμῆν τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι τῷ δι' οὗ σεσώμεθα τοῦ παλαιοῦ πτώματος. Ὅθεν καὶ νῶ καὶ λόγῳ, καὶ αἰσθήσει, τὴν προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονέμοντες, τοὺς ἐν τῷ ἔδαφει τοῦ σταυροῦ τύπους ὑπὸ τινῶν κατασκευαζομένους, ἐξαφανίζεσθαι παντοίως προοτάσσομεν, ὡς ἂν μὴ τῆ τῶν βαδιζόντων καταπατήσει τὸ τῆς νίκης ἡμῖν τρόπαιον ἐξυβρίζοιτο. Τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐπὶ ἔδαφους κατασκευάζοντας, ὀρίζομεν ἀφορίζεσθαι.*

βιβλία, επιστολές και γράμματα, θὰ πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ σχίξει κανεὶς ἢ νὰ τὰ ρίχνει σὲ τόπο ἀπάτητο (πχ. χωνευτήριο), γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει βεβήλωση τοῦ προσώπου ἢ τοῦ ὀνόματος Τῆς⁷⁴.

4. Ἐπίλογος

Ὡς ἐπιστέγασμα τῶν ὅσων συνοπτικὰ ἀναπτύχθηκαν δύναται συμπερασματικά νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἔγινε προσπάθεια νὰ ἐντοπισθοῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποῦ συνθέτουν τὴν Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναφορικά μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Ἀκολούθως ἐρευνήθηκε τὸ πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ὀρθοδόξου κανονολογικῆς ἐρμηνευτικῆς. Ἀλλὰ καὶ συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὴν ἐκτενῆ εὐρεία κανονικὴ παράδοση ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποῦ συνθέτουν τὸ *corpus* τῶν κανονικῶν διατάξεων ποῦ σχετίζονται μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Πράγμα ποῦ ἀποτελεῖ πρωτοτυπία γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἔρευνας. Τέλος, εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ Παναγία μας δεσπάζει στὴ συνείδηση τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως ὡς ἡ Δέσποινα καὶ Ἀειπάρθετος Μαρία, ἡ Κυρία Θεοτόκος, τὸ πρότυπο τῆς ταπεινώσεως, τῆς καθαρότητος καὶ τῆς ἀγνότητος καὶ εἶναι ἡ Μητέρα μας καὶ ἡ Ὑπέρμαχος Στρατηγὸς τοῦ γένους μας.

---

74. ΠΗΛΛΑΙΟΝ, 283-284.